

נגיד על עמי ישראל (מ"א, י"ד, ז')

לביאור התואר נגיד, פיצול הממלכה ותפקיד ממלכת צור

מוטי גולדרייך

לעילוי נשמות סבי

ר' יעקב יוסף ב"ר שלמה הכהן גולדרייך

ר' שמואל צבי ב"ר מרדכי הלוי פיין

פתיחה

- א. המלכים שכונו 'נגידים'.
- ב. משמעות התואר 'נגיד'.
- ג. ירבעם ובעשא כ'נגידים'.
- ד. הדגמת ההסבר במהלך מחשבת.
- ה. בעית מלך צור.
- ו. חשיבות ממלכת צור ע"פ הסבר התואר 'נגיד'.

פתיחה

בספרים שמואל, מלכים ודבה"י מכוונים מנהיגים, העומדים בראש ממלכה, על פי רוב בשם 'מלך'. ישנם מקרים שבהם מופיע התואר 'נשיא', ובמקרים מיוחדים מאד נוקט המקרא בתואר 'נגיד'. במאמר זה ננסה לבאר את משמעותו של התואר 'נגיד'. באמצעות ביאור זה נסביר את משמעות חלוקת ממלכת שלמה ע"י ירבעם ואת מהותה המיוחדת של ממלכת צור.

א. המלכים שכונו 'נגידים'

מבין כל מלכי יהודה וישראל נמצא התואר 'נגיד' רק ביחס לשאול, דוד, שלמה, חזקיהו ו...ירבעם, אביה ובעשא. כמו כן מופיע ביטוי זה לעתיד לבא "הן עד לאומים נתתיו, נגיד ומצוה לאמים" (ישעיה נ"ה, ד). גם מלך צור זוכה לתואר זה, ועליו נרחיב בהמשך.

אמנם בנוסף למלכים הנ"ל נקראו גם משרתי המלך הממונים על דברים ספציפיים כנגידים, כגון: "נגיד על האוצרות" (דבה"א כ"ו, כ"ד), "פקד נגיד בבית ה'" (ירמיה כ', א') ועוד, אך אנו נתיחס רק למלכים שנקראו 'נגיד'. כמובן שביטויי 'נגיד' שאינם מתייחסים למלכים יעזרו לנו להבין מבחינה לשונית את משמעותו של התואר. נעבור לבדיקה מפורטת של המלכים שנקראו 'נגיד', ורק אחרי כן ננסה לתת הסבר מקיף למשמעות בתואר ולסיבה שדוקא מלכים אלו כונו בתואר זה:

- 1 - **שאל** נקרא 'נגיד' בשלשה מקרים: ש"א ט', ט"ו "...ומשחתו לנגיד על עמי ישראל..." שם י', א': "...הלא כי משחך ה' על נחלתו לנגיד", שם י"ג, י"ד בתוכחת שמואל לשאול: "...בקש ה' לו איש כלבבו ויצוהו ה' לנגיד על עמו...".
- 2 - **דוד** נקרא 'נגיד' יותר מכל אדם אחר: "...וצוך לנגיד על ישראל" - כדבר אביגיל בש"א כ"ה, ל', או כדברי העם לדוד לפני המלכתו: "...ויאמר ה' לך אתה תרעה את עמי את ישראל ואתה תהיה לנגיד על ישראל" (ש"ב ה', ב'), וכן בדבריו למיכל (שם ו', כ"א): "...לפני ה' אשר בחר בי מאביך ומכל ביתו לצוות אותי נגיד...", וכן בדבה"א י"א, ב', וכן שם כ"ה, ד' (שהובא לעיל), ובדבה"ב ו', ה'.
- 3 - **שלמה** לפני משיחתו ציוה אביו: "ואותו ציויתי להיות נגיד על ישראל ועל יהודה" (מ"א, א', ל"ה), וכן בדבה"א כ"ט, כ"ב: "...וימליכו שנית לשלמה בן דוד וימשחו לה' לנגיד ולצדוק לכהן".
- 4 - **ירבעם**, בתוכחת אחיה שהוזכרה לעיל: "...יען אשר הרימותיך מתוך העם ואתנך נגיד על עמי ישראל ואקרע את הממלכה מבית דוד ואתנה לך..." (מ"א י"ד, ז"ח").
- 5 - **בעשא**, גם הוא בתוכחתו: "יען אשר הרימותיך מן העפר ואתנך נגיד על עמי ישראל ותלך בדרך ירבעם..." (מ"א ט"ו, ב').
- 6 - **אביה** מהוה חריג מבין כל ה'נגידים', שכן תוארו לא ניתן לו בזכות קביעת נביא ולא בשם ה' כי אם על ידי אביו (-) אולי שאיפה של רחבעם שלא מומשה, שהרי פסוק זה מופיע לפני חטאיו, ולאחר שחטא נגזוה תקוה זו עד ימי חזקיהו כפי שעוד יבואר): "ויעמד לראש רחבעם את אביה בן מעכה לנגיד באחיו כי להמליכו" - דבה"ב י"א, כ"ב. (יתכן שכאן ההוראה 'נגיד' היא במובן פקיד מטעם המלך - רחבעם נתן לאביה סמכויות ותוקף עוד בימיו - על מנת להמליכו בעתיד).
- 72 - **חזקיהו** מכונה 'נגיד' בדברי ה' לישיעיהו במ"ב כ', ה': "שוב ואמרת אל חזקיהו נגיד עמי...".
- 8 - **מלך צור** "בן אדם אמר לנגיד צור..." (יחזקאל כ"ח, ב').

ב. משמעות התואר 'נגיד'

על מנת לברר את משמעות תואר המלוכה 'נגיד', ניעזר בביטויי 'נגיד' אחרים בתנ"ך. אנו מוצאים את הכהנים מכוניים נגידים במספר מקומות, למשל: "ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם..." (דבה"א ט', כ'). שרים, פקידים וממונים מטעם המלך מכוונים אף הם כנגידים, למשל: "ויועץ דוד עם שרי האלפים והמאות לכל נגיד" (דבה"א, י"ג, א'), וכן "... וזבדיהו בן ישמעאל הנגיד לבית יהודה לכל דבר המלך...".

במבט ראשון נראה הדבר תמוה כיצד יכול אותו ביטוי לשמש הן כשליח או פקיד והן כמלך? התשובה המתבקשת היא ש'נגיד' מבטא סמכות ושלטון המואצלים אליו מבעל השלטון. ואכן אם ניעזר בשורש הארמי נג"ד שמשמעותו המשכה, הורדה, נסיק כי משמעות 'נגיד' הינה המשכת והאצלת סמכות. נגיד על אוצרות הוא, אם כן, שר האוצר הפועל מטעם המלך, ונגיד בבית ה' הוא הכהן שכל ענינו שליחות: "שלוחי דידך" או "שלוחי דשמיא" (נדרים ל"ה ע"ב). ובאופן דומה גם מלך שמלכותו היא תוצאה וניקה ממלכות ה', הרי הוא 'נגיד'. מלכותו של 'נגיד' זה היא מעין

"קונסוליה" של הקב"ה על הארץ, מלכות שנובעת מהמשכת והאצלת סמכות מהקב"ה, ומגלה שאין מלכות ה' דבר רוחני ארטילאי בלבד כי אם מלכות המקושרת לעולם הגשמי.

אם כן 'נגיד' הוא מצד אחד פקיד ושליח בבחינת 'עבדא דקדושא בריך הוא', המבטל עצמו כלפי בוראו ושולחו, ולכן כאשר דוד מסביר למיכל מדוע הוא מכרכר בכל עת לפני הארון, הוא תולה זאת בבחירתו לנגיד. מצד שני כעבד של הקב"ה, כ'שלוחי דרחמנא', המלכות היא בעלת תוקף אמיתי שהרי "המלכות שלך היא" (תפילת "עלינו").

כמובן מי ששוכח אחד משני הצדדים הללו, בין אם הוא מתבטל בצורה מוגזמת ואינו מגלה שלטון כי אם הססנות והגררות, ובין אם הוא מנשא את עצמו ושוכח "את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל" (דברים ח', י"ח), הרי הוא מגלה שאינו ראוי לתואר 'נגיד'.

אי לכך מלכות מיוחדת זו מצריכה בחירה מיוחדת, שהרי לא כל אחד מתאים לאיזון דק זה. לשם כך נבדל שבט יהודה שענינו מלכות: "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו" (בראשית מ"ט, י'), ולכן הוא זכה לתואר נגיד "כי יהודה גבר באחי ולנגיד ממנו..." (דבה"א ה', ב'). בחירה מיוחדת זו מודגשת גם בבחירת דוד ושלמה מתוך שבט יהודה "... כי ביהודה בחר לנגיד, ובבית יהודה בית אבי, ובבני אבי בי רצה... ומכל בני... ויבחר בשלמה לשבת על כסא מלכות ה'..."¹.

ההגשמה בפועל של אידאל נישגב זה, של ביטוי מלכות ה' על יד מלכות אדם, מתקיימת בדוד ובעיקר בשלמה בנו, שעליו נאמר "וימליכו שנית לשלמה בן דוד וימשחו לה' לנגיד ... וישב שלמה על כסא ה' למלך תחת דוד אביו ויצלח..." (דבה"א כ"ט, כ"ב-כ"ג)

ג. ירבעם ובעשא כ'נגידים'

הסבר זה שהעלנו, הולם היטב את ה'נגידים' שאול, דוד, שלמה, חזקיהו ומלך המשיח. ברם מהלך זה מתנפץ, לכאורה, כנגד שני 'נגידים' אשר, בלשון המעטה, אינם מלכים אידאליים ובמקרא מתוארים מעשיהם באור שאינו חיובי במיוחד... ירבעם החטיא את ישראל ובו ניתלה החטא המרכזי של מלכות ישראל "חטאות ירבעם", ובעשא החרה החזיק אחריו ודבק בדרכו².

על מנת לישב קושייה זאת צריך לזמזם שירבעם ובעשא היו בעלי פוטנציאל מיוחד שלא יצא אל הפועל (בדומה לשאול, אך כמובן בצורה חמורה הרבה יותר). הפילוג בממלכה לא היה מיקרי, כמובן, אלא בעל תכלית חיובית לתיקון העם. אי לכך

1. אמנם המלכות החלה בשאול שהוא משבט בנימין, אך זו מלכות שעה ולא מלכות דורות, ועי' בספרי מ"ר הרב יהושע בכרך 'מה בין שאול לדוד', 'יפיות מלכות חמירות' ומחר חדש' לביאור ענינו של שאול ביחס לדוד, ובמיוחד ב'מחר חדש' עמ' 154, שנדפס ב'אורות עציון' י"ג, שאילו היו זוכים - היתה מיכל יולדת לדוד בן ושני ענפי המלוכה של שאול ודוד, רחל ולאחיו היו מתחברים.

2. לגבי אביה כבר הערנו שהוא לא נקרא נגיד ע"י הקב"ה או ע"י נביא כי אם ע"י אביו.

בכישלונם מזכיר הקב"ה לירבעם ולבעשא שהם מעלו בתפקידם, באידאל לשמו נשלחו, ב'נגידות' שהוענקה להם ושאותה היו אמורים להוציא אל הפועל. מהלך זה, הרואה במלכות ירבעם ובעשא פוטנציאל עצום שהוחמק, מקבל משען חזק בדברי רש"י בדבה"ב ט"ו, י"ט שמסביר על פי 'סדר עולם רבא', כיצד יתכן שאסא נלחם עם בעשא בשנה ה-36 לאסא והלא בעשא מת בשנה השנייה לאסא? אלא, מסביר רש"י, שהכוונה לשנה ה-36 לפילוג הממלכה. ומה ראה הכתוב להזכיר במלחמת אסא – בעשא את פילוג הממלכה? עונה רש"י שכנגד 36 שנה שנשא שלמה את בת פרעה, נגזר שארם יהיו שוטנים לישראל במשך 36 שנה ובתום תקופה זאת היה אסא צריך לבטוח בה' ולהלחם בהם, ואז היו ארם וישראל נופלים בידי והממלכה היתה מתאחדת. כיון שחטא אסא וכתר ברית עם ארם, לא זכינו לכך. אם כן, בעקבות כשלונות, הן מצד מלכות ישראל (- ירבעם ובעשא) והן מצד מלכות יהודה (- אסא), מוחמצת ההזדמנות לאיחוד הממלכה, ומלכות ישראל גולה לבסוף.

ד. הדגמת ההסבר במהלך מחשבתי

ישאל השואל: כיצד הפילוג בממלכה מהווה אמצעי לחיזוק הופעת מלכות ה' בעולם? מהו הפוטנציאל שבירבעם ובעשא שהביא לצפיות שהם יהיו 'נגידים'? על מנת לישוב שאלה זו יש להעלות מספר אפשרויות מחשבתיות. אמנם מאמר זה עוסק בתנ"ך, אך הבנת המקרא תמצא לוקה בחסר באם לא נדגים כיצד משתלב התואר 'נגיד' בפיצול הממלכה, ומדוע ירבעם ובעשא מכונים בתואר זה. לצורך הדגמה זו אנו ננקוט במהלך מחשבתי המסייע לפתור קושיות אלו, מהלך המבסס ביסודו על "אדני-הפז" של מרן הרב קוק זצ"ל. ודאי שניתן להעלות הסברים נוספים במהות פילוג הממלכה, וגם הם יכולים להשתלב עם הסברנו בתואר 'נגיד', אך אנו נסתפק במהלך זה שהרי עיקר עיסוקנו במאמר זה הוא בצד המקראי. אנו ניעזר בחילוק המפורסם בין יוסף ליהודה כמבטאים צד גשמי לעומת צד רוחני. לשם כך נערוך סקירה מהירה על מהלך זה לאורך ההסטוריה. מובן שהדברים יהיו ראשי פרקים בלבד, ועל כל תקופה ותקופה ניתן וצריך להרחיב את היריעה, אך אין כאן מקומו.

ניתן להתחיל מחלוקת זו כבר בשני בני אדה"ר: קין והבל. קין, איש האדמה, מבטא את-הצד הגשמי לעומת הבל, רועה הצאן, שהוא מקצוע פחות גשמי, מקצוע נייד שאיננו כבול לאדמה מסוימת. שני האחים רבים על הנהגת הארץ, וה' מקבל את דרכו של הבל. בעיני קין הדבר אינו מקובל והוא 'פותר' את הבעיה בהריגת הבל אחיו.

לאחר חטא דור אנוש – כשלוך שיתכן שמקורו בכשלוך קין והבל (שלמעשה הוא המשך כשלוך אדה"ר שלא יכל לחיות בגן עדן, שבו המציאות של האמצעי שווה למטרה – 'טעם העץ כטעם הפרי') – חיבור מלא בין האמצעי הגשמי למטרה (הרוחנית), מועבר התפקיד של חיבור שני הכוחות הללו לעם אחד (באמצע נמצא נח הצדיק, ומעניין שהוא נכשל בשלב המעבר מ'רועה' חיות בתיבה ל'איש האדמה"...), מאברהם ליצחק שמוליד שני בנים, האחד איש שדה והשני יושב אוהלים. עשו הוא

איש העוה"ז (איש ציד איננו בהכרח ביטוי שלילי, יתכן שיצחק סבל מהפלישתים ועשו שהיה איש ציד, לוחם, כפי שמפרשים על נמרוד, עזר וסייע במאבק נגד פלשתים, כך שמעתי מפי הרב יואל בן נון). יצחק מתכוון לתת לעשו את הברכות הגשמיות "מטל השמים ומשמני הארץ... יעבדוך עמים..."³, ואילו ליעקב את הברכות הרוחניות – ברכת אברהם, ברכת הזרע והארץ כמובא בבראשית כ"ח ג'ד'. רבקה רואה שעשו נוטה להגזמה בצד הגשמי ולא רק נלחם אלא גם רוצח וכו' (עי' ב"ב ט"ז ע"ב), ודואגת לכך שיעקב יזכה בשתי הברכות, שני התפקידים. גם נשות יעקב ממשיכות במהלך זה: לאה (הר"י בן נון אומר – כשמה כן היא, לאות, עיפות פיזית) מולידה את יהודה הרוחני ואילו רחל את יוסף, איש הכלכלה, המשנה למלך (המבטא את צד עשו, כמבואר בעבדיה פס' י"ח).

כבר בספר שופטים אנו מוצאים את החלוקה בין יהודה לשאר ישראל במהלך המלחמה נגד שבט בנימין בפלגש בגבעה, ובצורה בולטת יותר בתחילת ספר שמואל במלחמות שאול, בהם נפקדים בני יהודה בנפרד (ש"א י"א, ח', ושם ט"ו, ד'). הביטוי המיוחד ביותר לשאיפה של איחוד הכוחות, שיהודה ימלוך ויוסף יהיה המשנה, מבטא על ידי יהונתן בש"א כ"ג, י"ז בדבריו לדוד: "... ואתה תמלוך על ישראל ואנכי אהיה לך למשנה..."³. לאורך כל תקופת מלכותו, דוד נאבק ומתאמץ לאחד את שני חלקי העם – לאחד את יהודה וישראל, את יהודה עם יוסף. (הדבר מתבטא בזהירותו העצומה שלא למרוד או לפגוע במלכות שאול עד מותו של שאול, במלחמתו הפסיבית נגד אבנר ואיש בושת, נסיונותיו לרסן את יואב ואבישי, הבלגתו כנגד קללות שמעי וכו', וכן מובא במדרש לגבי השילוב שלו בין רוחניות לגשמיות: ב"ד פרק ס"ג אות ח' לגבי "אדמוני עם יפה עיניים", וכן מו"ק ט"ז ע"ב לגבי "עדינו העצני", וקצרה הידיעה מלהוסיף). לאור שאיפה זו ניתן להבין את קינת דוד על שאול ויהונתן – על החמצת האפשרות ששאול יתן מרצונו את המלוכה לדוד, ועל אבדן האפשרות שיהונתן יהיה לו למשנה. אם כן ברור מדוע דוד מצווה על המלכת שלמה "ואותו ציויתי להיות נגיד על ישראל ועל יהודה". דוד מצפה שמלכות שלמה תאחד את כוחות יוסף ויהודה, שאכן שלמה יגשים את האידאל של "נגיד" על ישראל ויהודה.

ברם שלמה אינו עומד במשימה המוטלת עליו, הוא אמנם מקים אימפריה אדירה, שמטרתה היסודית היא להיות בסיס למלכות ה', אך הוא אינו שומר על האמון הדק ומדגיש את מלכותו העצמית בצורה מוגזמת, דבר שמתבטא במיוחד בבנין הבית לבת פרעה על חשבון המלוא (עי' מלכים א', ט', כ"ד). אותו מלוא עצמו מהווה עילה לירבעם למרידתו (שם י"א, כ"ז). בולטת היא העובדה שהתירוץ לקרע בממלכה הוא כלכלי ונעשה ע"י איש חיל גשמי, המבטא את צידו של יוסף. ברם, עדיין קיימת שאיפה שפירוד זה יביא בנין מחוזק של האומה ע"י פיתוח כל כח בפני

3. ועיין בסנהדרין ק"ד ע"ב ושבת נ"ו ע"ב שיהונתן, דוד וכל עם ישראל נעשו ולא זכו לאיחוד זה, בגלל שאהבתם העצומה של דוד ויהונתן לא היתה מושלמת לחלוטין ונמצאו בה פגמים קלים כחוט השערה.... בעלמא דפירודא לא יתכן איחוד מלא של לאה ורחל, עד אחרית הימים בהם יתחברו עץ יוסף ועץ יהודה "והיו לאחדים בידך" כמבואר ביחזקאל ל"ו.

עצמו למשך תקופה קצרה, ואחרי כן איחודם מחדש במיווג שלם והרמוני יותר מבעבר. (עי' אוה"ק ח"א עמ' ט"ו "ערך הניגודים"). זהו הפוטנציאל האדיר הטמון במלכות ירבעם. ירבעם נכשל ובימי בנו הוא נענש באיבוד זרעו ובעשא עולה לשלטון – ושוב קיימת ציפיה שבעשא יתקן את עוותו של קודמו, אך הוא נכשל ועל כך מוכיח אותו הנביא – כיצד אתה מוריד לטמיון את הפוטנציאל של הופעת מלכות ה' בעולם – של הקמת מלכות שהיא ביסודה אידאלית ומהווה יסוד כסא ה' בעולם (עי' אורות עמ' ק"ס)? ועל כן חוזר אותו עונש חריף לאחר התוכחה, המקבילה כל כך לתוכחה כלפי ירבעם (וכן לתוכחה כלפי שאול, שגם בה מובאת החמצת ה'נגידות').

את ההסבר הרוחני לכשלונו ירבעם מביאים חז"ל בסנהדרין ק"ב ע"א – ירבעם דוחה את הצעת הקב"ה לטייל עמו ועם בן ישי בגן עדן, שכן הוא אינו מוכן לתת לבן-ישי ללכת בראש – ולכן הוא מפלג את הממלכה... – העדפת הצד הגשמי על הרוחני. בעקבות כשלונות אלה מוחמצת ההזדמנות לאיחוד הממלכה, והפילוג נמשך עד לגלות עשרת השבטים. אין זה מקרה שבנימין נשאר, מסיבות ארציות שונות, בתוך מלכות יהודה. הדבר חשוב ובעל ערך גם במישור הרוחני, יש הכרח שישאר כח מכוחות רחל בתוך מלכות יהודה.

עם נפילת מלכות ישראל והצלתה הניסית של מלכות יהודה, אנו פוגשים 'נגיד' חדש, הלא הוא חזקיהו. לגביו הדברים פשוטים ביותר שהרי עליו נאמר שביקש הקב"ה לעשותו משיח (סנהדרין ק"ד ע"א). חזקיהו מבטא את ההזדמנות, לאחר שנגמר הניתוח המכאיב שבו נחתך מהבשר החי של האומה נתח כה גדול, להפוך את שארית הפליטה – שבטי יהודה, בנימין ולוי – לתקומה מליאה. שילוב של צידקות והופעה ניסית במלחמותיו בצד לימוד תורה אדיר, מהווה פוטנציאל, אך חזקיהו לא אומר שירה – אינו מגלה לכל שמלכותו היא הופעת אלוקות בעולם, שהוא 'נגיד' של מלך מלכי המלכים, ולכן לא זכינו ונאלצנו לחכות עד ימינו אלה להופעת 'נגיד ומצוה לאמים' במהרה בימינו⁴.

התואר 'נגיד' הוסבר כהורדה מהקב"ה מטה, האצלת סמכות ממלכות ה', והתואר ההפוך הינו 'נשיא' שענינו מרומם מתוך העם, נציג העם, לשון נשיאה והרמה (כגון נשיאי המטות וכדומה). האידאל יתגשם במלואו כאשר אותו 'נגיד ומצוה לאמים' (ישעיהו נ"ה, ד') יהיה גם נשיא המקובל והנבחר מטעם העם "ודוד עבדי נשיא להם

4. עיין בהספדו של הרב קוק להרצל "המספד בירושלים" (מאמרי הראי"ה), המתאר כיצד משתלשל מהלך זה מיוסף ויהודה, חיבורו בימי דוד ושלמה, פיצול שמתבטא באחאב (נשיאפה לאומית חזקה) לעומת יאשיהו (כח רוחני אדיר) ועד לימינו, ציונות חילונית לאומית (כח משיח בן יוסף), לעומת יהדות לא ציונית (כח משיח בן דוד) והציונות הדתית המנסה לגשר ולקרב את שני הכוחות יחד.

באופן דומה מסביר הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל את מחלוקת ר"ע ורבי ביחס לבר כוכבא והיחס לרומאים (עי' שיחות הרצ"ה על ל"ג בעומר), וכן עי' אורות עמ' ע"ב שסדר הגאולה הוא 'זרע אדם לחוד זרע בהמה לחוד', רעיון שנעוץ כבר בחזון העצמות היבשות ביחזקאל ל"ג: קודם עצמות וגוף ואח"כ רוח. וכן עי' באורות "למהלך האדאות בישראל" ועוד.

לעולם" (יחזקאל ל"ז, כ"ה) – והקשר הדברים שם הוא איחוד עץ יוסף ועץ יהודה – שתי המלכויות, לכן מודגש שם שמלכות דוד שבאה מיהודה תהיה גם מטעם העם – שיבחר כולו בדרך כנשיא ואז יתגשם גם הצד השני של האידיאל – "והיה משכני עליהם והייתי להם לאלקים... וידעו הגויים כי אני ה' מקדש ישראל בהיות מקדשי בתוכם לעולם" – שם פס' כ"ז-כ"ח).

ה. בעית מלך צור

כנגד תיאוריה זו בהסבר התואר 'נגיד', עומדת בעיה חריפה בדמותו של מלך צור, המכונה 'נגיד צור' ע"י יחזקאל (יחזקאל כ"ח, ב'). וכי הגוי הזה מבטא את האידיאל של "עבדא דקודשא בריך הוא" המיצג את מלכות ה' בעולם! ניתן לחלק בין 'נגיד צור' לבין 'נגיד על ישראל', אך מהלך כזה יהיה דחוק מצד הניתוח של פירוש המילה 'נגיד', שמשמעותו הורדה מלמעלה למטה, האצלה⁵. יתירה מזו – בדברי הנביאים ניכרת התיחסות מיוחדת מאד לצור: יחזקאל מקדיש לצור וצידון שלשה פרקים תמימים (כ"ז-כ"ח) לעומת פסוקים בודדים לכל עם אחר (מלבד מצרים), ומתבטא כלפי מלך צור "בעדן בגן אלקים היית", מובאים לגביו רוב אבני החשן, "כלילת יופי" (מקביל לירושלים באיכה ב', ט"ו) – שתי הערים היחידות שכונו כך), "את כרוב ממשח הסוכך" – במקביל לכנפי הכרובים הסוככים במשכן. וכן בישעיהו אחרי משאות כל העמים מובא בפרק כ"ב "משא גיא חזיון" על עם ישראל, ורק אח"כ פרק כ"ג על צור. ושוב מקבילות לעם ישראל: "בתולת בת צידון" (מקביל לבתולת בת ציון מ"ב י"ט, כ"א; ישעיהו ל"ז, כ"ב), "מקץ שבעים שנה יפקד ה' את צר..." (במקביל לשיבת ציון לאחר 70 שנה) והמשך הפסוק: "... ושבה לאתננה (מסחרה – הכרחי בהקשר שם) וזנחה את כל ממלכות הארץ על פני האדמה. והיה סחרה ואתננה קדש לה'..."!!!

הרב יואל ברנון במאמרו "צור וצידון בנחלת אשר" ("עלון שבות" מס' 96) מקשה קושיות אלו, ומוכיח כי בני אשר התערבבו והתבוללו במידה מסוימת בתוך יושבי צור וצידון. לא נביא את כל ראיותיו אך נזכיר את הפסוק (שופטים א', ל"ב): "וישב האשרי בקרב הכנעני יושבי הארץ כי לא הורישו" – פסוק זה הוא חריג מכל המקרים המובאים בשופטים פרק א' שבהם הכנעני יושב בקרב בני ישראל. כמו כן במלכים א', ז', י"ג-י"ד מובא: "וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצור. בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש צורי חורש נחושת... ויעש את כל מלאכתו" – דוגמא מפורשת לנשואי תערובת של בני ישראל עם יושבי צור. על סמך ראיות אלה ואחרות טוען הרב יואל ברנון שהיתה התבוללות מסוימת בין ישראל ובין צור, עובדה שמסבירה כיצד מוסר שלמה ערים מישראל לצור, מדוע לא היו מלחמות בין ישראל לצור, את היחסים המיוחדים בין שלמה לחירם, את העובדה שהפיניקים, יושבי צור, הם שהפיצו את הכתב העברי בעולם ואת שפתם העברית, וכן מוסברת על פי זה התביעה הגדולה מצור – כיצד הם מסגירים לידי אדום את אחיהם בני ישראל (כמובא בעמוס א', ט').

5. אם כי ניתן לישב בדוחק שזהו המסר של יחזקאל – שאין מלכותו של חירם נובעת ממנו עצמו אלא מהקב"ה – "הממליך מלכים ולו המלוכה".

ו. חשיבות ממלכת צור ע"פ הסבר התואר 'נגיד'

אינני חושב שיש צורך להרחיק לכת לפתרון קיצוני כהצעתו של הרב יואל בן נון. אמנם יתכן שהיתה התבוללות מסוימת, אך אני לא נוטה ליחס לה חשיבות גדולה עד כדי כך. תופעה זו היא שלילית ביסודה וא"כ קשה להתיחס אל צור כאל "האבידה הראשונה" שקדמה לאבדן אהלה ואהליבה, כדברי הר"י בן נון. אהלה ואהליבה מבוססות על העם היהודי ולא על התבוללות שלילית והטמעות בקרב ממלכה שכונה.

מצד שני אין להתעלם מהקושיות על התיחסות הנביאים לצור, ולכן נייעזר בתואר 'נגיד' ונאמר שצור איננה חלק מעם ישראל שנדחה אלא חלק מהגויים שהתקרב (אולי בהשפעת יהודים מקומיים – אך ללא פיתוח לאומיות יהודית כי אם גויית-צורית) ומהוה מעין קיום לנבואת ישעיהו (ב', ג'): "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה'...". אלו גויים שבונים את ביהמ"ק, שמעריכים את שלמה לא בזכות עושרו וכוחו כי אם בזכות חכמתו הרבה ושמחים על כך שמחה גדולה (מלכים א', ה', כ"א). הם מכירים כי "רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" (דברים ד', ו'). זהו פוטנציאל לעילא ולעילא, לא רק לאחד את הכוחות של ישראל ויהודה יחד לבנין הבית, כי אם לשתף גם את הגויים! "ויטו שכם אחד לעבדך... ויכירו כח מלכותך... ויקבלו עול מלכותך עליהם... וישמעו רחוקים ויבואו ויתנו לך כתר מלוכה" (מתוך פיוט "ויואתיו" תפילת ימים נוראים). זהו שיא הפיסגה של האנושות כולה וזו היתה הציפיה מצור ומחירם מלכה... אך כמו בשאול, ירבעם ובעשא התואר "נגיד" מובא לגביו כתוכחה – חירם שוכח את מקומו ככלי לבנין ביהמ"ק, ובמקום לטייל עם הקב"ה – ו"בעדן בגן אלקים היית" הוא רוצה ללכת בראש ועושה עצמו אלוה, כמתואר בילק"ש יחזקאל רמז שס"ז בפירוט רב. כתוצאה מטעות זו (שמקבילה לכשלון שלמה ששם את ביתו בעיקר – ולא רק ככלי לבית ה') נוצר ניתוק עד כדי "אמלאה החריבה", יריבות חריפה ובלתי מתפשרת!

הסבר זה משתלב להפליא בדברי חז"ל המשויים במספר מקומות את צור לאדום. (עי' פסחים מ"ב ע"ב, ילק"ש יחזקאל שס"ה, מגילת תענית פרק ג') אע"פ שאין הכונה לזהות משפחתית – גנטית, הדבר מסמל את הקשר של "אח עשו ליעקב". צור מסמלת את הפוטנציאל שאליו חתר יצחק כמבואר לעיל, שיעקב ועשו – ישראל וצור יעשו שכם אחד, זה בתפקיד רוחני וזה בתפקיד גשמי, וישלימו זה את זה. רמז נוסף לכך ניתן לראות בכינוי חירם לשלמה "אחי" (מ"א ט', י"ג) ובתוכחה על בגידת צור בישראל: "ולא זכרו ברית אחים" (עמוס א', ט') בבחינת "ואהרגה את יעקב אחי" (בראשית כ"ו, מ"א). אך מתאים הוא שהמקור לכך שירושלים ואדום: "אם מליאה זו חריבה זו ואם חרבה זו מליאה זו" נלמד מ"אמלאה החרבה" שנאמר ביחס לצור (יחזקאל כ"ו, ב'), ויש לומדים מ"ולאום מלאום יאמץ" שנאמר ביחס ליעקב ועשו (בראשית כ"ה, כ"ג) כמובא בפסחים מ"ב ע"ב וילק"ש יחזקאל שס"ה. כשצור מאבדת את מקומה הנכון ועשו רוצה בכורה – נוצר עימות חריף ותהומי ואין צור וירושלים יכולות לדור בכפיפה אחת. (ומעשה אבות סימן לבנים – ע"פ מגילת תענית בני חשמונאי כבשו את צור שהציקה לישראל בי"ז סיון וקבעוהו יו"ט, וכך

במלחמת של"ג נכבשה צור ב... י"ז סיון!). חירם נכשל בנסיונו להיות "רעהו
העדולמי" (בראשית ל"ח, כ') של יהודה (וזאת הסיבה שחז"ל בב"ר פ"ה, ד' אומרים
שחירה הוא חירם בשל החברות הפוטנציאלית עם יהודה). כיון שבעלמא דפירודא
אין האידאל יכול להתגשם, אין צור נעשית לנגיד - עד אחרית הימים, עד אשר
נבוא שעירה - "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו - והיתה לה' המלוכה"
(עבדיה א', כ"א).